

de Cala Figuera): deu contenir, doncs, aquest mot àrab combinat amb un altre, de la forma *sem*: aquest podria ser l'adj. cat. *sem*, que ha pres quasi fixament l'acc. de 'fred', en *mans semes, dits sems* 'balbs, glaçats', i que en tot cas presenta aquest significat en un altre important NL mall.: *Coma-séma*, vall encaixonada entre la Serra d'Alfàbia i Puig d'Almors (mapa Masc., 9C6), per on s'acanalava a l'hivern el fred vent gregal des del torrent d'Almadrà: *Marmassem* serien doncs els espadats de marbre geliu, com ho han de ser allà on baten tots els vents desfermats sense obstacles; o bé es tractaria d'un adjectiu àr. *sāmmī* 'verinós', registrat en l'ús modern especialment a Egipte (Boqtor, Dozy), i que d'acord amb les normes fonètiques vulgars es pronunciaria *sēmī* en l'àrab d'España: *marmar sēmī* 'els marbres verinosos, formidables'.

¹ Llacuna en el manuscrit únic.

Marc, V. marcar

MARÇ, del ll. MARTIUS nom del mateix mes, consagrat pels pagans a *Mars, Martis*, déu de la guerra. □ 1.ª doc.: origens.

«... Dix ... que no s'cuydare ... dels eretges que él²⁵ los aportàs a mort: azò dix lo dia de sancta Maria de març, en plaza general, davant la porta de l'eglea», doc. de l'Alt Cardener, de 1250 (PPujol, *DocsVgÜrg.*, 15.48); «Amen-les los hòmens mentre són belles e jóvens; puis diran-los: —Aqueixa pell faria a tornar al pellicer, que massa penja, —En març deuria ésser estada podada aqueixa *sarment*, que la brocada li plora, —Aqueix sac faria a ligar: si no, poria caure! —E molts altres vituperis e escarns, qui porien ésser dits a ells sus dignament», BMeige (*Somni iv, NCL.*, 153.6).³⁵

Una pronúncia vulgar antiga reduïa *març* a *más* i *dimarts* a *dimàs*; així ho deixa veure encara la rima de moltes dites proverbials: «Trons en *ma(r)ç* / amañix la barcella i el cabàs» (Val.), «Pel febrer / pentina'm bé // pel *ma(r)ç* / no em toquis pas» (el blat, emp.), «En tot el mes de *maç*, / no et llevis ni un pedaç» (perquè encara fa fred), «Pel *maç* / es jornalàs» (dies llargs, emp.), «Per la Mare de Déu de *maç* / la múrgola treu el nas», «Qui vulgui tenir bon canemàs / que el sembri pel mes de *maç*» (BDC XVIII, 263); en reaccionar la llengua contra aquesta tendència vulgar s'enrobustí exageradament la pronúncia de la *t* de *dimarts* (d'on resultà després la pronúncia valenciana *dimàts*), i una cosa semblant ha passat en molts punts de l'Alta Muntanya del Princ., on, en lloc de *març*, pronuncien *màrts* (Farrera de Pall.) o *màrks* (Tor de Vall Ferrera) (1932-33).

DERIV.: *Marçada*, amb el mateix sentit de *calamarsada*, que al capdavant és també un derivat indirecte del nom del *març* (V. CALAMARSA). *Marçal* adj.;⁵⁵ d'on *marçalí*: «ni meua veïna / ni *marçalina*» (ni nevada pel març és fatal per a certes collites, dita val., que alguns deformen en *marcelina*). A propòsit de NL relacionats és bo d'advertir que el gentilici *marçalenc* de *Marçà* no ve de cap «analogia» sinó de dissimilació⁶⁰

de *marçanenc*, i que si aqueix nom és just per a la vila de *Marçà* del Priorat, a l'Empordà no hi ha *Marçà (AlcM) sinó *Marzà*, que a diferència d'aquell no té res a veure amb MARTIUS de prop ni de lluny. *Marcejar* 'ser variable, fer temps variable com el del març', a la qual cosa es refereixen moltes dites proverbials, com «El *març marceja*, l'abril abrilaja, el bord bordeja i la dona... bogeja». *Marcell. Marcenc* 'propi del març', dit en particular d'una bona mena de blat que se sembla llavors: *forment marcenc* (Farrera de Pallars, 1933); *marcenca* 'espècie de llissa val. que crec desova per aquell temps'.

Marcer: garrofina *marcera* denominació val.; aplicat també a aquells mesos de març més perjudicats, que altres anys, de calamarsades i temps variable, d'on les dites valencianes: «*març marcer* / sol carassers», i «*març marcer* / apedregà sa mare en lo llavaner»: havia anat a llavar, rentar, al llavador lluny del poble i la deixà malmenada pedregant (MGadea, *T. del Xè* I, 78); *marceries*; *marcerol*. *Les Marcesques* és el nom d'un paratge de la costa de Tramuntana de Mallorca dret al N. de Lluc, indret ben cert gens plangut per les ventades de març, i que no obstant hi ha raons per dubtar que es derivi del nom del març. *Marcet* nom d'una planta liliàcia valenciana: Cavanilles, *Observ.* (II, 329), 1797, en la classe VI de plantes (Hexandria, flors amb sis estams), en registra dues varietats: el *marcet tardiu* 'Hyacinthus serotinus', fr. *jacinthe tardif*, cast. *jacinto tardío* i el «*marcet en penacho*: hyacinthus comosus»: potser és aquell el que donà nom a aqueixa planta, per ventura alludint a una data tardana en què broti, tot just a fi de març.

Marcinada (*marsinada* a Bages i Olot, i *marsinata*, tots dos en el diccionari Aguiló), potser alludint als granets de sucre apinyats per l'aiguardent, comparats als grans d'una calamarsada (cf. cafè *granissat* del cast. *granizo* 'pedra calamarsenca'). Certs noms de bèsties deriven també del nom del març: *passarell marçol* perquè comença a criar a les darrerries de març; *+marçola* s'aplicà antigament a una mena de vaca: «bove uno moreno et vaca *marzola*», doc. de 1047, *Cartulari de St. Cugat* (II, p. 258), potser per alguna propietat comparable a la d'aquell passarell, en el criar, el munyir etc.; simplement perquè és el temps en què convé treure els bovins de les estables i engegar-los a péixer, ni que sigui pels marges, on no faran mal: «Pel *ma(r)ç*, / la cabra a l'a(r)ç, / l'ovella a la pastura i el bou al ribàs» (BDC XVIII, 263).

El MENSIS MARTIUS no era més que una de les aplicacions de l'adjectiu *martius* pertanyent al déu Mars o Mart, el déu romà de la guerra. D'aquí es derivà d'altra banda l'adjectiu *martialis* 'd'aires guerrers', d'on es prengué el cat. *marcial* adj. [Eiximenis]; *marcialitat*. *Marciaton* emprat per sanar certes nafres, úlceres i ferides dels homes i les bèsties, descrit per dos receptaris medicals o veterinaris del S. XIV, el *Tresor de Pobres* (veg. detalls en el DAG.) i la Manescalía de Klagenfurt (vegeu-ne en AlcM). Crec que pot ser també un derivat de l'adjectiu del déu Mars, no sé si en relació amb els preparats marciais dels farmacèutics (on